
*Мирољуб М. Стојановић
Надежда Лаиновић-Стојановић*

ДУХОВНИ СВЕТ СТЈЕПАНА ИВАНОВИЧА ЧАХОТИНА И СТИХОВИ О КОНСТАНТИНУ ВЕЛИКОМ

У далекој Одеси, у којој се стално настанио после двадесетогодишњег конзуловања у Нишу (1894-1915), у размаку од два месеца, 26. августа и 26. октобра 1916, у две песме сличних идејних интенција, реагујући на вест о консолидовању српске војске у Грчкој, Стјепан Иванович Чахотин¹ тај опоравак изједначава с васкрсом Ниша и Србије, с повратком *звонке песме* српских девојака *која се диже у небеса*, са земљом која узима дах за поновно *дисање у слободи* враћајући се вери прадедовској:

*Васкрсла је Србија, устала из гроба
Као млади витез, поново испуњена снагом
И песма похвална диже се у небеса...*

(15. песма аутографа, без наслова)

да би два месеца касније за тренутак напустио овај узвишени тон и запевао о вери у ослобођење *свог* вољеног града који је, после окупације, заћутао и утихнуо, лишио се својих крсних слава, провода, о граду који је неке од његових другова и пријатеља расејао по свету, а друге принео на жртвеник части и слободе своје домовине:

*Ниш је опустео, Ниш утихнуо,
Сада у њему царује Бугарин,
Окрутан, злбан и подмукао
Без осећаја за ичије сузе.
Али, верујем, доћи ће час,
Осветићеш се непријатељу, звери
Поново засијати славан
И сетити се лика мог*

¹ Овај рад настао је у оквиру истраживања на пројекту *Књижевност и историја*, који се реализује у Центру за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу, а финансира га Министарство за науку Републике Србије. У вези с тим види и наш текст објављен у *Књижевност и историја VIII (Транспозиција историјских личности у епископској песми, спеву и епу)*, Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу, Ниш 2007, стр. 9-20.

Наравно, има у његових 1800 стихова још љубави према Србији и Нишу (Уосталом, и сам наслов аутографа *У Србији и о Србији* имплицира његов карактер), а ми, ево, читавих сто година после њиховог настанка, у племенитом настојању да вратимо из заборавља њиховог аутора и испунимо му завет из двадесете, ненасловљене песме, почињемо песмама насталим у Одеси. Тиме смо желели да покажемо снагу инспиративног поља аутора и да сугеришемо мисао да песме, о којима ће овде бити речи, нису пригодничарске и формалне.

Духовним светом Стјепана Ивановича Чахотина доминирају православлје и славнофилство, дубока, скоро болна оданост идеји о потреби словенског заједништва, о оном што нам, упркос пракси већине народа, никако није полазило за руком. Зато, у више песама пева о бугарском цару као о антисловенском цару, зато, када је схватио да од заједништва на Балкану нема ништа, када је појмио балканске подвале, пакости и сплетке, резигниран, али одлучан одлази 1915. и пева:

*И ево, несхваћен, ја сада одлазим
У далеку домовину своју,
С горчином у души прах с ногу стресам
И свим Балканцима погребну молитву певам.*

Анализирајући садржински план његовог аутографа, али и по оскудним подацима, које нам је, посредством мр Михаила Медведева, архитекте из Ниша, ставио на располагање његов унук Петар Сергејевич, који живи у Мазурану у Италији, долазимо до податка да је Стјепан Иванович завршио филологију у Санкт-Петербургу и још једном на Сорбони за време свог службовања у Паризу код знаменитог Ивана Сергејевича Тургењева. Ради се, дакле, о врхунском интелектуалцу са знањем више европских и источних, пре свега арапских, језика. Његово школовање на Западу и службовање на Блиском Истоку нису га, како би се код већине интелектуалаца-имитатора догодило, поколебали у словенству и православљу. Напротив. Сусрети с другчијим цивилизацијама и верским искуствима само су га учврстили у изворној вери и идејама које је прихватио у својој домовини, инспирисали га да се још поузданије веже за дубоке корене источне хришћанске вероисповести, за православље и идеју о заједништву Словена. Та везаност није увек резултирала радошћу. Понекад, као што ће се видети, она је, када се појавни свет није поклапао с његовим представама о свету, била извор дубоке резигнације и патње. Зато је и било могуће да српске манастире, духовна лица у њима и Константина Великог, родоначелника источног хришћанства, осећа својима, да због њих пати и да се радује. Из тих осећања настале су и песме *Манастир Љубостиња* (написана на дан отварања овога скупа пре 107 година у Нишу), *Освећење сеоске цркве у Србији* из 1901, *Манастир светог Пантелеја* из 1906, *Хиљадушестогодишњи јубилеј Константина Великог у Нишу* из 1913. као и песма без наслова (у аутографу означена бројем 6) у Одеси 15. јануара 1916.

Слика манастира Љубостиње у песми Стјепана Ивановича нимало није весела. Скрајнут са главног пута и тако сакривен од *обести султана*, усред шуме, тамо где *само у настирским песмама још живи слава про-*

илости, спава под сенкама прастарих платана, некада славан, а сада заборављен, убог, ороноу и напуштен храм-стветиња у коме гробови и ликови царице Милице, Угљеше и Стефана узалудно чекају молитве и песме српских младих поколења - насупрот ... *полной суетной свободы /Серб не придет под храма своды* (потпуне, ништавне слободе /Србин не походи храма своде). Тако, усред Србије, која је шездесетак година већ слободна и независна, не поштују се традиција и светиње прошлости, не читају молитве. Млади маштају само о слави:

*И мирно спава древни манастир
И тужно округ гледају ликови са зидова
незнањем околних села окружени
Мучи их тама и жеже свећа живота.
И Лазар цар с царицом Милицом
стоји у сузама над костурницом...*

Овај горки прекор поносне наследнике славе српског народа и његове историје интенционално предстаља горим чак и од варвара - туђина, који својом немилосрдном руком, током вишевековне владавине овим просторима, нису нарушавали мир светих подвижника насликаних на зидовима цркве.

Песма *Манастир Љубостиња*, која својом прстенастом композицијом, као и песма *Конак*, представљена на скупу *Писци у Нишу и о Нишу* 28. септембра 2006. у организацији Центра за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу, тежи формалном савршенству, кореспондентна је по својој идејној интенцији с осталим песмама сврстаним у ову групу.

За разлику од песме *Манастир Љубостиња*, песма *Освећење сеоске цркве у Србији* има целовитију причу, наглашенија је њена наративна линија. У њој се транспонују догађаји од идеје о подизању храма која изазива својеврсну опијеност и занос, преко *доласка владике на коњу из далеког краја* и исказивања поштовања према њему до благе ироније да се читава свечаност, на крају претвара у преједање и стварно пијанство:

*Одинок храм стоял
На горе в лучах заката
А владыка пировал
Средь селяков тароватых.
Момки, девки пляшут коло
Разгулялись старики,
Сам владыка песню тянет...
Все упились "раки"...²*

Очигледно, Стјепан Иванович нешто у Србији, упркос несумњивој љубави према њој, а захваљујући својој верској ортодоксности, није до краја разумео. После векова робовања и сваковрсних ограничења, забрана и прогона, после вишевековне апстиненције од јавног показивања своје

² Руским читаоцима Чахотин даје тумачење речи момци и коло, које је у песми на руском употребио као позајмљенице из српског језика. Раки (уместо ракије) ставио је под наводнике.

верске и националне припадности, црквене прославе и верски празници такође су били прилике за слободно, чак тријумфално демонстрирање најразличитијих осећања. Тако се после исказивања дужног поштовања свецу, чији се дан обележава, сабор претварао у светковину којом доминира опште весеље. Уосталом, ако је један од идеала великомученика и осталих хришћанских подвижника била срећа верника, зашто би вера била ограничавајући фактор исказивању среће пред њима или пред њиховим ликовима представљеним на иконама и фрескама? Или још ближе, ако су црква и вера током петовековног ропства били стално с народом, њихово уточиште, како на једном месту пева и сам Чахотин, ако су у редовима бораца за слободу и очување националног идентитета веома често била и духовна лица, зар није логично да су из српског православља изостављене дистанце и мистика, које подразумевају и патолошку богобојажљивост? То искуство Стјепан Иванович, чија се вера оформила у слободној Русији, није имао, па нас не чуди што 1906. године, само 28 година од ослобођења Ниша од Турака, није сасвим разумео смисао народног сабора поводом дана Светог Пантелејмона у песми *Манастир св. Пантелеја*.

Ова, иначе изванредна, песма испевана у пет строфа по шест и једној од седам стихова, има два изразита дела. У првом делу транспонована је слика манастира - преко реке, на благој косини, под сенком храстова *стоји тужан, усред зеленила се бели*. Такав, он је био уточиште хришћана под муслиманским ропством и као знаменитост која је исијавала давно згаслу славу, био је омиљен код бројних поколења. Сада, када је Србија слободна, када и сам Краљ често борави у Нишу као својој другој престоници, иако украшен заставама, није духовно оживео, не располаже имовином, а крај прадедовских гробова леже поломљени крстови. Упркос масовној посети о Дану манастира, и испијању великих количина вина и пива на простору око манастира, храм не оживљава:

*Само ноћу, у тишини, кад остане сам,
Када на грани као на стражи дрема његов паун,
Прастари манастир као да оживи,
Под месечевим сјајем о прошлости машта
И у сузама српске увреде заборавља,
А из гробова прастарих сенке устају
И тужне на молитву у храм ступају...*

Стјепан Иванович Чахотин, очигледно, био је предан вери и Богу. Веровао је у чудесне моћи традиције и вере, па је свако удаљавање од њих у њему изазивало осећање потиштености, предосећање ерозије достојанства и морала као предворја личне и колективне катастрофе. Будући добар хришћанин, потпуно предан славенофилству с веома развијеним осећањем за братство свих људи, није се лако мирио с појавом декаденције у тек ослобођеној Србији, која је, очигледно, била један од његових узора. То што је том узору налазио и мане, може бити и израз његове жеље да га сачува у изворном облику.

На Савиндан 27. јануара 1916, у Одеси, Стјепан Иванович пише насловљену песму, означену бројем шест, у којој демонстрира своје уве-

рење да вера може допринети духовној и физичкој обнови човека. У њој се група младих војника у пространој градској цркви у Одеси, свесна тога да то у том тренутку чини читав народ у Србији, моли и надахњује за подвиг повратка у поробљену домовину, за подвиг победе, освете и ослобођења:

*Велики српски просветитељ,
Испосник и светитељ,
Жарко је волео народ свој
И у годинама беде и искушења
Јављао му се утехом
И веру у промисао крепио
И сада, у загрљају невоља и врага
У тешкој страшној години
Њему се са сузама моли
Цео српски храбри род...*

У овој песми нема ни дилеме ни ироније. Та група младих војника-Срба мрких лица, другачијих од осталих верника у одеској цркви, и црних бркова, стоји у групи светлог погледа и очекује да им наш светац Растко Немањић, у духовним круговима познатији као Свети Сава, својим пастирским жезлом просветли пут до победе и домовине где је поникао и Константин Велики, чија се 1600-годишњица у Нишу прослављала 1913.³ Том догађају песник је посветио своју оду у којој је насловни император и светац Христу драг и зато непобедив, цар васељене и Господин, а док владика Доситеј буде служио у цркви и увесељавао народ, крст ће поново озарити грешни свет и вратити право и славу српском народу на целом Балкану. Песму доносимо у целини.

*У убогом Нишу, као на афишу
Оглашен је величанствени јубилеј.
Векова прошлих, давно уснулих
Пробудиће се моћ у лепоти свој,
Сјај крста од настанка света
Свет ће грешни поново озарити,
Учврстиће на целом Балкану
Славу Срба, њихову моћ и право.
Одавно, с правом, овде, у Нишу старом
Рођен је Константин Велики
Христу драг и зато непобедив,
Цар васељене и господин.
Њега ће пред светом, молитвом и пиром
У Нишу славити и све забавити
Владика нишки Доситеј⁴
На овај знаменити, Нишки дан. (Ниш, 12. децембар 1913)*

³ У Нишу је 1913. године прослављана хиљаду и шестота годишњица Миланског едикта (313) којим је Константин Велики прогласио хришћанство за државну религију.

⁴ Владика Доситеј служио је у Нишу од 1913-1933.

Miroljub M. Stojanović
Nadežda Lainović-Stojanović

SPIRITUAL WORLD OF STEPAN IVANOVICH CHAHOTIN AND VERSES ON
CONSTANTINE THE GREAT

Stepan Ivanovich Chahotin, the Consul of Russia in Niš in the period of 1894-1915, left the autograph of collected poems under the title *In Serbia and About Serbia*, which includes the poems on religion, spiritual life and tradition. Chahotin was a dedicated Slavophile, Christian and Serbophile who had never concealed his appreciation for Serbia, Serbs, Christianity, and particularly for Constantine I the Great, who recognized Christianity as the religion by the Edict of Milan in 313, having it thus legalized as a confession. He dedicated an ode to the 1600th anniversary celebration of this event, and special poems to the Monasteries of Ljubostinja and St. Panteleimon, to the consecration of one village church and to St. Sava.